

KS. JANUSZ BORUCKI ^{a, b, @} 0000-0002-6055-2072^a Akademia Katolicka w Warszawie; Studium Teologii, ul. św. Maksymiliana Marii Kolbego 2, 62-510 Konin, PL^b Teologiczne Towarzystwo Naukowe Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku, ul. Prymasa Stanisława Karnkowskiego 3, 87-800 Włocławek, PL[@] J.Borucki@ONet.PL

SYNODY W DZIEWIĘĆSETLETNIEJ HISTORII DIECEZJI WŁOCŁAWSKIEJ

Słowa kluczowe: diecezja włocławska, synod diecezjalny, synodalność.

Streszczenie: Zwołanie przez papieża Franciszka kolejnego, XVI już Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów, tym razem poświęconego zagadnieniu synodalności stało się okazją do refleksji nad synodalnością w Kościele w jej różnych wymiarach. W synodalność wpisuje się niewątpliwie instytucja synodów różnego typu (ekumeniczny, plenarny, prowincjalny, diecezjalny). Synody diecezjalne od wieków były miejscem, gdzie z jednej strony, poprzez stanowione uchwały, dokonywano kodyfikacji prawa diecezjalnego przystosowując je do przepisów prawa powszechnego, z drugiej zaś zgromadzenia synodalne stanowiły formę spotkań i współpracy biskupa z prezbiterami. W liczącej dziewięć stuleci historii diecezji włocławskiej udokumentowano 53 synody diecezjalne lub częściowe wpisujące się w synodalność Kościoła. Przez wieki ustawodawstwo synodalne kształtowało formy duszpasterstwa i życie religijne wiernych w diecezji włocławskiej.

Sobór Watykański II (1962–1965) był istotnym okresem refleksji Kościoła nad samym sobą oraz jego misji w służbie Ewangelii. Soborowa

KS. DR HAB. JANUSZ BORUCKI (1962–). Kapłan (1992) diecezji włocławskiej; mgr (teologia, 1992, KUL, Lublin); mgr lic. nauk prawnych (p. kanoniczne, 1996, KUL, Lublin); dr nauk prawnych (p. kanoniczne, 1998, ATK, Warszawa); mgr lic. (teologia, 2012, UMK, Toruń); dr hab. nauk teologicznych (2013, UMK, Toruń). Pracownik (1998–) i wiceoficjał (2001–) Sądu Kościelnego Diecezji Włocławskiej.

refleksja nad episkopatem oraz nad integralnie związaną z nim zasadą kolegialności stała się ważnym fundamentem teologicznym dla powołania instytucji Synodu Biskupów, a także dla określenia roli i znaczenia tejże instytucji w Kościele posoborowym. Łączy się to z faktem, że po zakończeniu Soboru Watykańskiego II Synod Biskupów pozostaje instytucją, która wyrastając z inspiracji soborowych, kształtuje obraz Kościoła posoborowego według jego Magisterium¹.

Instytucja Synodu Biskupów została powołana przez papieża Pawła VI motu proprio *Apostolica sollicitudo* z 15 września 1965 roku². Duży wpływ na decyzję Biskupa Rzymskiego miała dyskusja soborowa oraz propozycje przedsoborowe. Do tej zależności nawiązał wprost Paweł VI, pisząc we wstępie do motu proprio *Apostolica sollicitudo* o tym, że przede wszystkim obrady soborowe przekonały go o wadze oraz potrzebie korzystania ze współpracy biskupów w perspektywie dobra całego Kościoła³. Synod Biskupów jest niewątpliwie owocem Soboru Watykańskiego II, a jego korzeni należy się dopatrywać w stosowanej od dawna zasadzie synodalności oraz jej ukonkretnieniu w postaci istnienia stałych synodów, zwłaszcza patriarchalnych w Kościołach wschodnich⁴. Instytucja Synodu Biskupów zrodziła się z woli episkopatu i stała nową centralną instytucją Kościoła, pozostając owocem Soboru Watykańskiego II. Jednocześnie Synod Biskupów odgrywał oraz odgrywa znaczącą rolę również w pontyfikatach papieży posoborowych, najpierw w trudnych posoborowych latach pontyfikatu Pawła VI, sukcesywnie w okresie pontyfikatów: Jana Pawła II, Benedykta XVI oraz Franciszka⁵.

Papież Franciszek przywiązuje dużą wagę do instytucji Synodu Biskupów, czego dowodem jest podpisanie w Rzymie 15 września 2018 r. Konstytucji apostolskiej *Episcopalis communio* o Synodzie Biskupów⁶

¹ T. Rozkrut, *Znaczenie Synodu Biskupów dla współczesnego Kościoła*, „Roczniki Nauk Prawnych”, 21(2011), nr 1, s. 227.

² Paweł VI, *Litterae apostolicae motu proprio datae Apostolica sollicitudo quibus Synodus Episcoporum pro universa Ecclesia constituitur*, 15 IX 1965, AAS, 57(1965), s. 775–780.

³ T. Rozkrut, *Instytucja Synodu Biskupów w Kościele posoborowym*, Tarnów 2010, s. 149.

⁴ E. Górecki, *Jan Paweł II a Synod Biskupów w latach 1978–2003*, w: *Synodalność Kościoła w nauczaniu i działalności Jana Pawła II. Materiały ogólnopolskiej sesji naukowej zorganizowanej 23 października 2003 r. w Lublinie*, red. S. Tymosz, Lublin 2004, s. 15n.

⁵ Rozkrut, *Znaczenie*, s. 227.

⁶ Franciszek, pap., *Konstytucja apostolska Episcopalis communio o Synodzie Biskupów (EC)*, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/apost_constitutions/documents/papa-francesco_costituzione-ap_20180915_episcopalis-communio.html [24.02.2021].

oraz zmiana jego formuły. Synod Biskupów według zmienionej formuły nie będzie już jednorazowym wydarzeniem, lecz procesem podzielonym na trzy etapy: lokalny, terytorialny i powszechny w Rzymie. W opublikowanym przez Sekretarza Generalnego Synodu Biskupów we wrześniu 2021 r. *Vademecum Synodu o synodalności* stwierdzono: „Kościół uznaje, że synodalność stanowi integralną część jego natury. Bycie Kościołem synodalnym znajduje swój wyraz w radach ekumenicznych, synodach biskupów, synodach diecezjalnych oraz radach diecezjalnych i parafialnych. Istnieje wiele sposobów, dzięki którym już doświadczamy form synodalności w całym Kościele, jednak bycie Kościołem synodalnym nie ogranicza się do tych istniejących instytucji. W istocie, synodalność jest nie tyle wydarzeniem czy hasłem, co raczej stylem i sposobem bycia, poprzez który Kościół przeżywa swoją misję w świecie”⁷. Zwołanie przez papieża Franciszka kolejnego, XVI już Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów, tym razem poświęconego zagadnieniu synodalności jest okazją do refleksji nad synodalnością w Kościele w jej różnych wymiarach. Ze względu na ograniczony zakres artykułu tematem będą synody diecezjalne odbyte w diecezji włocławskiej. Wybór tematu jest nieprzypadkowy, gdyż w 2023 r. obchodzony jest jubileusz 900-lecia diecezji⁸.

1. Zasady kolegialności i synodalności w Kościele

Synod Biskupów poświęcony synodalności stał się okazją do pogłębianej refleksji nad kolegialnością i synodalnością w Kościele. Analizując zasady kolegialności oraz synodalności w Kościele należy podkreślić, iż obie te zasady stanowią jego konstytutywne elementy. Należy przede wszystkim stwierdzić, iż nie są one jego odrębnymi częściami, jak np. konkretny urząd czy atrybut nieomyślności, lecz stanowią szczególne formy; swego rodzaju atrybuty jego istnienia i aktywności, obecne i przejawiające się w całości kształcie Kościoła. Ta zaś szczególna ich natura – jak naucza zgodnie z całą tradycją Sobór Watykański II – ma

⁷ *Vademecum Synodu o synodalności* [tekst polski], <https://www.ekai.pl/dokumenty/vademecum-synodu-o-synodalnosci/> [27.09.2021].

⁸ Historycy nie są zgodni co do daty powstania diecezji włocławskiej. Zdaniem Stanisława Librowskiego diecezja włocławska posiada w swoich dziejach cztery kolejne okresy, nazywane także fazami, albo wprost diecezjami – od około roku 1015 do 1123 kruszwicką, w latach 1124–1818 kujawską i pomorską, w latach 1818–1925 kujawsko-kalińską, oraz od roku 1926 ściśle włocławską. S. Librowski, *Synody diecezji włocławskiej*, KDWi, 50(1967), s. 83.

swoje źródło w Boskiej naturze władzy, będącej źródłem władzy świętej – *potestas sacra*⁹.

Sobór Watykański II, opisując powołanie przez Chrystusa Apostołów, których wyposażył we władzę i misję nauczania wszystkich narodów, po raz pierwszy użył w odniesieniu do grona „Dwunastu” nazwy „Kolegium”. Kolegium to – jak się stwierdza – jest stałym zespołem, na czele którego Pan postawił wybranego spośród nich Piotra, aby mając udział w Jego władzy, wszystkie ludy czynili Jego uczniami, uświęcali je i sprawowali nad nimi duchowe rządy. Kolegialne formy pełnienia władzy w Kościele, mające swoje źródło w woli Chrystusa, znalazły także swoje szczególne odzwierciedlenie w synodalności, podyktowanej rodzajem i skalą podejmowanych spraw. Kościół – w poczuciu apostolskiej misji – szczególnie po wyjściu z katakumb, stworzył szczególne formy kolegialno-synodalnego pełnienia swego posłannictwa: były to sobory i synody. Obydwie formy stały się standardowymi formami kolegialnej działalności Kościoła, aktualnymi do chwili obecnej. Mówiąc o kolegialnej działalności wypada podkreślić, że elementami konstytutywnymi Kolegium są „sakra biskupia” i „wspólnota hierarchiczna” (*hierarchica communio*). Obie te rzeczywistości, obecne z woli Chrystusa w Kolegium apostolskim, obecne są także, dzięki sukcesji apostolskiej, w Kolegium biskupów na czele z jego Głową; ze szczególnym podkreśleniem, że biskupi stają się członkami Kolegium na mocy konsekracji biskupiej¹⁰.

Dlatego – jak się twierdzi – wszelkie akty władzy w Kościele są jednocześnie hierarchiczne i synodalne. Międzynarodowa Komisja Teologiczna uważa, iż: „W oparciu o *sensus fidei* Ludu Bożego i sakramentalnej kolegialności episkopatu w hierarchicznej komunii z papieżem, można jeszcze lepiej zrozumieć teologię synodalności. Synodalny wymiar Kościoła bowiem – jak podkreślono – wyraża charakter podmiotowy i aktywny wszystkich ochrzczonych, a jednocześnie specyficzną rolę posługi biskupiej w kolegialnej i hierarchicznej komunii z Biskupem Rzymu”¹¹.

Opisując konkretne obszary obecności i aktywności wymiaru synodalnego w misyjnej działalności Kościoła, Międzynarodowa Komisja Teologiczna – w opracowaniu *Sensus fidei w życiu Kościoła* – ukazuje ją:

⁹ J. Krzywdą, *Zasada kolegialności a zasada synodalności w Kościele*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich”, 32(2022), nr 35, s. 91.

¹⁰ Tamże, s. 95–96.

¹¹ Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Sensus fidei w życiu Kościoła*, Kraków 2015, s. 66.

na poziomie Kościołów partykularnych (s. 88–89), Konferencji Biskupów (s. 89–91), Patriarchatów w Katolickich Kościołach wschodnich (s. 91–92), na poziomie Regionalnych Rad Konferencji Episkopatów i Patriarchatów Katolickich Kościołów wschodnich (s. 92–93) i w Kościele powszechnym (s. 93–94). Sobór powszechny, będąc najpełniejszym wyrazem kolegalności, równocześnie uobecnia w sposób szczególny wymiar synodalnego działania (s. 95). Podobnie Synod Biskupów ustanowiony przez Pawła VI, stanowiąc jedną z najważniejszych i najcenniejszych instytucji po Soborze Watykańskim II, zasadniczo wyraża kolegalność Kościoła powszechnego, ale także jest i wyraża się w nim jego wymiar synodalny – w hierarchicznej komunii biskupów z papieżem w trosce o Kościół powszechny, a tym samym o Kościoły partykularne¹².

2. Zarys historii synodów diecezji włocławskiej

Instytucja synodu powstała w połowie II wieku jako wyraz poczucia jedności wspólnot chrześcijańskich i potrzeby konsultacji w sprawach wiary. Źródłostów dla określenia pojęcia „synod” pochodzi z języka greckiego *synodeuein* – odbywać wspólną drogę, wspólny bieg¹³. W języku łacińskim słowo *synodus* oznacza zejście się razem, zebranie, zgromadzenie w sprawach kościelnych¹⁴. Można powiedzieć, że określa ono zebranie lub też wezwanie na to samo miejsce i w tym samym celu, aby razem rozważać niektóre problemy lokalne, a następnie podjąć określony kierunek działania. W takim znaczeniu *synodus* nie należy wyłącznie do terminologii kościelnej¹⁵.

Termin *synodus* może być używany na określenie różnych typów synodów (ekumeniczny, plenarny, prowincjalny, diecezjalny). Po raz pierwszy w historii termin „synod diecezjalny” (*synodus dioecisana*) pojawił się w XIII wieku w dziele Hostiensisa (zm. 1271) pt. *Aurea summa*¹⁶.

Pierwszy przykład zebrania biskupa ze swoimi prezbiterami mamy w Kościele aleksandryjskim. W 321 r. patriarcha Aleksandrii zwołał

¹² Krzywda, *Zasada*, s. 100–101.

¹³ M. Sitarz, *Synod. I. W Kościele rzymskokatolickim*, w: EK, t. 18, Lublin 2013, kol. 1339–1340.

¹⁴ A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Warszawa 1992, s. 670.

¹⁵ J. Borucki, *Znaczenie synodu diecezjalnego w życiu diecezji, Refleksje pastoralno-kanoniczne*, HD, 75(2005), nr 2, s. 63.

¹⁶ T. Rozkrut, *Synod diecezjalny w historii i życiu Kościoła*, „Tarnowskie Studia Teologiczne”, 16(1998), s. 101–102.

duchowieństwo, aby deponować Ariusza. Następne synody wschodnie odbywały się już w V wieku. W Kościele zachodnim pierwszym synodem diecezjalnym, który wydał ustawy, był synod w Auxerre (południowa Francja)¹⁷.

Praktyka synodalna w diecezji wrocławskiej ma swoją bogatą i ciekawą historię. Ks. Zenon Chodyński (zm. 1887), zajmujący się synodami diecezji wrocławskiej, wymienia ich, zarówno diecezjalnych i częstkowych – 46¹⁸. Natomiast ks. Stanisław Librowski (zm. 2002) podaje, że w latach 1227–1641 w diecezji wrocławskiej odbyło się 51 synodów¹⁹. Spośród synodów odbytych w kujawskiej i pomorskiej fazie biskupstwa wrocławskiego (trwającej prawie 700 lat) tylko po 30 z nich, w większym lub mniejszym stopniu, zachowały się statuty. Są to synody biskupów: Michała – z 1227 i 1233 r., Mikołaja z Kurowa – z 1402 r., Jana Kropidły – z 1418 r., Jana Pelli – z 1427 r., Zbigniewa z Oleśnicy – z 1477 r., Piotra z Bnina – z 1487 r., Macieja z Drzewicy – z 1516 r. (dwa), Łukasza z Górki – z 1539 r., Stanisława Karnkowskiego – z 1568 i 1579 r., Hieronima Rozrażewskiego – z 1585, 1586, 1589 (dwa), 1590 (dwa) i 1598 r., Wojciecha Baranowskiego z 1607 r., Wawrzyńca Gembickiego z 1612, 1613 i 1614 r., Pawła Wołuckiego z 1617, 1620 i 1622 r., Andrzeja Lipskiego z 1628 r., Macieja Łubieńskiego z 1634, 1640 i 1641 r. Gdy dołączy się do nich dwa synody diecezjalne odbyte po Soborze Watykańskim II – z 1967 i 1986/1994 r. – to okaże się, że liczba znanych i odbytych synodów w diecezji wrocławskiej wynosi 53²⁰.

3. Źródła statutów synodalnych

Głównym zadaniem synodów diecezjalnych jest przystosowanie prawa wyższego prawodawcy kościelnego (papieża, konferencji biskupów, metropolity), a niekiedy także prawodawcy państwowego do aktualnych potrzeb diecezji. Mówi się tu o recepcji tych przepisów do prawodawstwa, a tym samym życia Kościołów partykularnych. W dziejach Kościoła

¹⁷ W. Wójcik, *Synod diecezjalny w nowym Kodeksie prawa kanonicznego*, PrKan, 29(1986), nr 1–2, s. 95.

¹⁸ Z. Chodyński, *Statuta synodalia dioecesis Wladislaviensis et Pomeraniae*, Varsaviae, 1890.

¹⁹ Librowski, *Synody*, s. 87–88.

²⁰ J. Borucki, *Życie i karność kapłanów w świetle uchwał synodów diecezji wrocławskiej*, w: *Sprawiedliwość, pokój i radość, Księga pamiątkowa ku czci Jego Ekscelencji Księdza Biskupa dr. Wiesława Alojzego Meringa z okazji 65. rocznicy urodzin*, red. A. Niemira, K. Rulka, J. Szymański, Wrocław 2010, s. 168–169.

zarysowały się co najmniej dwa rodzaje recepcji uchwał, w zależności od tego, czy jej przedmiotem były uchwały doktrynalne czy dyscyplinarne. Recepcja uchwał doktrynalnych polega na ich wiernym zrozumieniu i przyjęciu w duchu wiary jako autentycznej wykładni objawionej. Szczególną rolę w tej recepcji pełnią biskupi i teologowie. Brak recepcji uchwał doktrynalnych poszczególnych soborów powszechnych prowadził do powstania herezji. Natomiast recepcja uchwał dyscyplinarnych polega na wprowadzeniu pewnych zmian w życiu Kościoła, przejawiających się w jego strukturach organizacyjnych i postępowaniu wiernych. Zmiany te w pierwszej kolejności zależą od inicjatywy biskupów poszczególnych Kościołów partykularnych. Brak recepcji uchwał dyscyplinarnych przejawia się zazwyczaj w braku odpowiednich zmian w prawie partykularnym, a w konsekwencji w codziennym postępowaniu wiernych. W procesie recepcji uchwał dyscyplinarnych należy wyróżnić dwie warstwy: formalną i materialną. Recepcji formalnej dokonują biskupi poszczególnych Kościołów partykularnych – działając indywidualnie lub kolegialnie w ramach konferencji biskupów – przez stanowienie aktów normatywnych. Przejawem tej recepcji są zarządzenia, dekryty poszczególnych biskupów diecezjalnych, uchwały synodów diecezjalnych lub partykularnych, konferencji biskupów itp. Recepcja materialna zaś polega na akceptacji uchwał i aktów wykonawczych oraz wprowadzeniu ich w życie. Akceptacja ta dokonuje się w świadomości Kościołów partykularnych, tzn. ich biskupów, kapłanów i wiernych świeckich, a przejawia się w ich postępowaniu. Należy jednak zaznaczyć, że dokładne wyznaczenie granicy między tymi dwoma rodzajami recepcji jest niemożliwe, gdyż prawo kanoniczne jest oparte na przesłankach teologicznych. Pełna zatem recepcja obejmuje jednocześnie recepcję formalną i materialną²¹.

Od XI wieku, w związku z dokonaną przez papieża Grzegorza VII reformą Kościoła, synod diecezjalny otrzymał nowy status prawny w dziele recepcji prawa powszechnego. Pierwszą ustawę powszechną dotyczącą synodu diecezjalnego wydał Sobór Laterański IV w 1215 roku. Ważną decyzję w sprawie odbywania synodów diecezjalnych wydał sobór powszechny w Bazylei w 1433 r., nakazując, aby w każdej diecezji biskup zwoływał synod przynajmniej raz w roku. O obowiązku zwoływania

²¹ J. Krukowski, *Recepcja Soboru Watykańskiego II a struktury kościelne w Polsce*, w: *Kościół i prawo*, t. 7, red. J. Krukowski, F. Lempa, Lublin 1990, s. 169–170; tenże, *Recepcja doktryny Vaticanum II w prawie konkordatowym*, w: *Recepcja Vaticanum II w prawie kanonicznym*, red. S. Tymosz, Lublin 2005, s. 42.

synodu diecezjalnego przypomnieli Sobór Laterański V (1512–1517). Mimo nakazów soborowych zwoływanie takich synodów miało charakter nieregularny i w praktyce stawało się coraz rzadsze. Do ożywienia działalności synodalnej przyczynił się Sobór Trydencki (1545–1563), nakazując coroczne zwoływanie synodów diecezjalnych. Udział w synodach mieli bracia duchowni diecezjalni i zakonnicy sprawujący samodzielne duszpasterstwo. Mimo soborowego nakazu na ogół nie zwoływano synodów regularnie. Rozwój posoborowego prawa powszechnego, rozbudowa aparatu urzędniczego, a przede wszystkim wzrost monarchizmu biskupów spowodował, że już w XVII wieku rozpoczął się kryzys instytucji synodu diecezjalnego. Doszło do tego, że w wielu diecezjach nie zwoływano synodów, próbując je zastąpić konferencjami dziekanów. Podczas Soboru Watykańskiego I (1869–1870) powstał projekt ustawy, aby zwoływać synody co 3–5 lat. Jednak i ta norma okazała się zbyt trudna do przestrzegania²².

Prawodawca pierwszego Kodeksu prawa kanonicznego (1917), podobnie jak ojcowie Soboru Trydenckiego, chciał ożywić instytucję synodu diecezjalnego. Materiał prawny dotyczący synodu (kan. 356–362) zamieszczony został w księdze II, tytule VIII: *O władzy biskupiej i o tych, którzy w niej uczestniczą*. Kodeks Pio-Benedyktyński nakazywał odbywać synody diecezjalne przynajmniej co dziesięć lat. Prawo zwoływania i przewodniczenia posiadał biskup diecezjalny, a obrady synodalne powinny odbywać się w katedrze, chyba że co innego doradzała rozumna przyczyna (kan. 356–357).

Po Soborze Watykańskim II rola synodu diecezjalnego w Kościele partykularnym była rozważana w Instrukcji Kongregacji Biskupów na temat pasterskiej posługi biskupów *Ecclesiae imago* z 22 lutego 1973 roku. W instrukcji wiele miejsca poświęcono synodowi diecezjalnemu, nazywając go „jednym z dwóch głównych zajęć w pasterskim posługiwaniu biskupa, które ma już swoją wiekową tradycję”. Płynie stąd prosty wniosek, że bez synodu nie może być w diecezji należytej organizacji życia pastoralnego. Drugim zajęciem biskupa podobnej rangi jest wizytacja kanoniczna.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 r. instytucji synodu diecezjalnego poświęcił dziewięć kanonów (460–468). W przeciwieństwie do Kodeksu z 1917 r. nowy Kodeks prawa kanonicznego w sposób zwięzły, a zarazem wszechstronny definiuje synod diecezjalny jako „Zebranie wybranych ka-

²² J. Wroceński, *Rola i zadania prezbiterium w życiu Kościoła partykularnego*, Warszawa 1998, s. 56–57.

planów oraz innych wiernych Kościoła partykularnego, którzy dla dobra całej wspólnoty diecezjalnej świadczą pomoc biskupowi diecezjalnemu” (kan. 460). W definicji można dostrzec cztery istotne elementy synodu: skład osobowy synodu, tj. kapłani i wierni świeccy wybrani w sposób ustalony przez biskupa diecezjalnego; wspólnotowe działanie uczestników; działanie dla dobra diecezji; rola pomocnicza w stosunku do biskupa. Kodeks z 1983 r. zrywa z obowiązkiem odbywania synodu diecezjalnego przynajmniej co dziesięć lat, pozostawiając decyzję o zwołaniu ocenie biskupa diecezjalnego (kan. 461 § 1).

W oparciu o normy nowego Kodeksu i zdobyte doświadczenie Kongregacja ds. Biskupów i Kongregacja ds. Ewangelizacji Narodów ogłosiły 19 marca 1997 r. Instrukcję *De synodis dioecesanis agendis*, która stanowi wyjaśnienie norm kodeksowych odbywania synodów diecezjalnych²³.

Analizując statuty synodów wrocławskich w porządku chronologicznym można wyróżnić trzy grupy. Najstarsze to statuty synodów przedtrydenckich, następnie grupa statutów potrydenckich i najmłodsze to statuty synodów odbytych po Soborze Watykańskim II.

3.1. Statuty synodów przedtrydenckich

Najstarsze z zachowanych statutów synodalnych diecezji wrocławskiej pochodzą z synodu diecezjalnego biskupa Mikołaja Kurowskiego z 1402 roku. Prawodawca synodalny w statutach odnoszących się do życia i posługi kapłanów powołał się na dekrety papieża Innocentego III, nie podając szczegółowo jakie, oraz na konstytucje synodalne zarówno synodu prowincjalnego jak i diecezjalnego. Ponieważ nie zachowały się statuty wcześniejszych synodów trudno dokładnie określić, w jakim stopniu autor uchwał synodalnych z 1402 r. korzystał z uchwał wcześniejszych synodów wrocławskich²⁴.

Na odbytym szesnastu lat później synodzie diecezjalnym biskupa Jana Kropidły, Stanisław z Komorznic archidiakon i kanonik Kościoła wrocławskiego przedstawił najpierw zabranym smutny obraz moralności duchowieństwa diecezji. Następnie prawodawca synodalny przedstawił przepisy dotyczące zachowania duchowieństwa, nad którymi mieli czuwać proboszczowie parafii. Autor uchwał synodalnych nie powołał się

²³ J. Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego w ustawodawstwie i działalności duszpasterskiej diecezji wrocławskiej po Soborze Watykańskim II*, Wrocław 2012, s. 60–61.

²⁴ Chodyński, *Statuta*, s. 1–9.

na przepisy prawodawcy wyższego lub innych synodów. Trudno więc określić, z jakich źródeł korzystał²⁵.

Odbyty w Radziejowie w 1427 r. synod diecezjalny biskupa Jana Pelli zajął się głównie przepisami liturgicznymi. Prawodawca synodalny, reformując przepisy liturgiczne w diecezji, odwołał się do kilku synodów prowincjalnych oraz wcześniejszych synodów włocławskich, nie podając jednak, ze statutów jakich synodów korzystał²⁶.

Pięćdziesiąt lat później odbył się synod diecezjalny biskupa Zbigniewa z Oleśnicy. Podobnie jak na poprzednim synodzie zajęto się przepisami liturgicznymi, w szczególności dotyczącymi sprawowania sakramentów. Autor uchwał synodalnych nawiązał do postanowień synodów prowincjalnych, nie wymieniając jakich. Jedynie regulując przepisy dotyczące sprawowania sakramentu chrztu, powołał się na statuty arcybiskupa Mikołaja Trąby z 1420 roku²⁷.

Synod diecezjalny biskupa Piotra z Bnina z 1487 r. zajął się karnością duchowieństwa oraz troską o majątek kościelny. Autor statutów synodalnych nawiązał do uchwał synodu prowincjalnego piotrkowskiego z 1485 roku²⁸.

Biskup Maciej Drzewicki w 1516 r. odbył synod diecezjalny w dwóch miastach: 21 września we Włocławku dla archidiaconatów włocławskiego i kruszwickiego oraz 31 października w Gdańsku dla archidiaconatu pomorskiego. Prawodawca synodalny, podobnie jak jego poprzednicy, zajął się głównie dyscypliną w szeregach duchowieństwa oraz właściwym zarządem beneficjami parafialnymi, nie podał jednak, z jakich źródeł korzystał, redagując uchwały synodalne²⁹.

Ostatni z synodów przedtrydenckich odbył biskup Łukasz z Górk w 1539 roku. Z zachowanych szczątkowych akt synodu trudno ustalić, jaka była główna tematyka uchwał synodalnych, a tym samym wskazać, z jakich źródeł korzystał³⁰.

3.2. Statuty synodów potrydenckich

Postanowienia Soboru Trydenckiego (1545–1563) posiadające nade wszystko charakter reformistyczny oraz nadające zasadnicze znaczenie dla

²⁵ Tamże, s. 9–13.

²⁶ Tamże, s. 13–15.

²⁷ Tamże, s. 15–21.

²⁸ Tamże, s. 21–27.

²⁹ Tamże, s. 27–36.

³⁰ Tamże, s. 36–37.

pracy Kościoła przez swe ustalenia ustawodawcze, ażeby mogły stać się źródłem odnowy religijnej i kościelnej, wymagały wdrożenia ich w życie. Recepcja *Tridentinum* była zadaniem długotrwałym i długofalowym i nie polegała wyłącznie na realizacji dekretów soborowych, lecz w znacznej mierze pozostawała dziełem twórczym, pozwalającym na wypełnienie luk pozostawionych przez Sobór oraz na swobodniejszą i szerszą interpretację jego postanowień³¹.

Reforma Kościoła, podjęta przez Sobór Trydencki i jej główne ustalenia ustawodawcze, była realizowana przede wszystkim przez ustawodawstwo synodów diecezjalnych. Synody te na bazie ustawodawstwa prowincjalnego i inicjatyw poszczególnych biskupów podejmowały trud wdrażania reformy trydenckiej i były narzędziem odnowy Kościoła. Reforma trydencka w znacznej mierze zależała jednak od osoby biskupa stojącego na czele diecezji. Recepcją uchwał Soboru Trydenckiego zajmowały się przede wszystkim dwa synody diecezjalne biskupa Stanisława Karnkowskiego z 1568 i 1579 r. oraz siedem synodów biskupa Hieronima Rozrażewskiego, z tego trzy z 1586, 1589 i 1590 r. były synodami diecezjalnymi, zaś pozostałe z 1585, 1589, 1590 i 1598 r. obejmowały tylko archidiaconat pomorski i były synodami częstkowymi, które zwoływano ze względu na wielkość tego archidiaconatu oraz zagrożenia ze strony reformacji. Powyższe synody stanowiły pierwszą i zasadniczą fazę synodów potrydenckich, które miały charakter reformistyczny i wprowadzały uchwały Soboru Trydenckiego w życie diecezji wrocławskiej (wówczas kujawskiej i pomorskiej) dostosowując prawo diecezjalne do przepisów prawa powszechnego. Synody te odegrały kluczową rolę w recepcji uchwał soborowych, stając się ważnym narzędziem kształtowania nowej rzeczywistości prawnej w Kościele wrocławskim. Późniejsze synody, również ważne i doniosłe, często swoje statuty wzorowały na synodach biskupów Karnkowskiego i Rozrażewskiego i były one punktem odniesienia dla późniejszej działalności ustawodawczej synodów wrocławskich³².

Aktywna i skuteczna działalność synodalna w diecezji wrocławskiej zainicjowana i podjęta przez biskupów Stanisława Karnkowskiego i Hieronima Rozrażewskiego, nawiązująca do dekretów trydenckich, stanowiła pierwszy i wiodący krok w procesie recepcji reformy soborowej

³¹ J. Gręźlikowski, *Recepcja reformy trydenckiej w diecezji wrocławskiej w świetle ustawodawstwa synodalnego*, Wrocław 2000, s. 75.

³² Tamże, s. 142.

w diecezji wrocławskiej. Przyczyniła się do szybkiego zapoznania duchowieństwa i wiernych z nauką i postanowieniami Soboru Trydenckiego. Rozumieli to następni biskupi wrocławscy. Dlatego na bazie synodów swoich poprzedników, podjęli działalność synodalną, ugruntowując wprowadzone prawo diecezjalne, będące recepcją uchwał *Tridentinum*. Drugi okres recepcji to synod diecezjalny biskupa Wojciecha Baranowskiego z 1607 r.; trzy synody biskupa Wawrzyńca Gembickiego: częściowy dla części kujawskiej diecezji z 1612 r., diecezjalny z 1613 r. i częściowy dla archidiecezji pomorskiej z 1614 r.; synody biskupa Pawła Wołuckiego: częściowy dla archidiecezji pomorskiej z 1617 r., diecezjalny z 1620 r. i częściowy dla archidiecezji pomorskiej z 1622 r.; synod diecezjalny biskupa Andrzeja Lipskiego z 1628 r.; synody biskupa Macieja Łubieńskiego: diecezjalny z 1634 r., częściowy dla archidiecezji pomorskiej z 1640 r. i diecezjalny z 1641 r. W sumie w latach 1568–1641 odbyło się w diecezji wrocławskiej dwadzieścia synodów: jedenaście diecezjalnych, osiem częściowych dla archidiecezji pomorskiej i jeden częściowy dla archidiecezji wrocławskiej i kruszwickiej. Ich uchwały stanowiły wyraz troski pasterzy Kościoła wrocławskiego o wprowadzenie reformy kościelnej i były przejawem gorliwości ustawodawczo-reformistycznej.

Reformistyczne uchwały trydenckie, które biskupi wrocławscy okresu potrydenckiego usiłowali przeszczepić na grunt prawa diecezjalnego, stanowiły główne narzędzie i wiodące źródło, na którym opierali program odnowy i reformy Kościoła wrocławskiego. Dekrety trydenckie były najczęściej cytowane w statutach synodów potrydenckich.

Na dekretach Soboru Trydenckiego swój program odnowy Kościoła wrocławskiego oparł biskup Stanisław Karnkowski, który prawie w każdym artykule statutów synodalnych powoływał się na dyrektywy i polecenia Soboru. One były podstawowym źródłem statutów.

Analogiczną inspiracją i źródłem były uchwały soborowe dla innych ustawodawców synodalnych: biskupa Hieronima Rozrażewskiego, który odbył aż siedem synodów, biskupa Wojciecha Baranowskiego, biskupa Wawrzyńca Gembickiego, biskupa Pawła Wołuckiego, biskupa Andrzeja Lipskiego i biskupa Macieja Łubieńskiego. Na dekrety Soboru powoływały się artykuły synodalne wszystkich potrydenckich synodów wrocławskich. W posługiwaniu się prawem trydenckim redaktorzy statutów wrocławskich w niektórych wypadkach przytaczali dosłownie treść uchwał trydenckich, w większości zaś przytaczali tylko istotną ich treść, a także dokonywali

przeróbek stylistycznych w celu dostosowania prawa soborowego do potrzeb diecezji³³.

Najwięcej i najczęściej cytowane były w synodach wrocławskich teksty soborowe odnoszące się do sakramentu małżeństwa *Tametsi*³⁴. Większość synodów odwoływała się do postanowień soborowych w tej dziedzinie z reguły bez wyraźnego cytowania, przytaczając jednak istotną ich treść lub też dokonując przeróbek stylistycznych.

Dowodem na bogactwo treści źródłowej wrocławskich uchwał synodalnych było uzupełnienie prawa trydenckiego późniejszymi konstytucjami i dekretami Stolicy Apostolskiej, które uzupełniały powstające wciąż luki w prawie kościelnym, a także odwoływania się do: *Corpus Iuris Canonici*, statutów synodów prowincjalnych i wcześniejszych diecezjalnych, Pisma Świętego, *Pastoralnej* kardynała Bernarda Maciejowskiego oraz innych źródeł³⁵.

3.3. Statuty synodów po Soborze Watykańskim II

Po Soborze Watykańskim II w diecezji wrocławskiej odbyły się dwa synody. W dniach 6–9 listopada 1967 r. biskup Antoni Pawłowski odbył synod we Wrocławku. Synod ten został nazwany przez biskupa Pawłowskiego Pierwszym Synodem Diecezji Wrocławskiej. Promulgowany przez niego zbiór uchwał synodu, składający się z 271 statutów synodalnych i 16 załączników, stał się zbiorem prawa diecezjalnego obowiązującym od 1 stycznia 1968 roku. Został on opublikowany drukiem w organie oficjalnym diecezji – „Kronika Diecezji Wrocławskiej”. Wydaje się, że uchwały Synodu Diecezji Wrocławskiej z 1967 r. odpowiadały w pełni wymogom, oczekiwaniom i wyzwaniom duszpasterskim okresu po Soborze Watykańskim II. Wszak znamionuje je mocne osadzenie na nauce tego soboru. Prawodawca synodalny aż 14 razy powoływał się na dekret *Presbyterorum ordinis*, ponadto w redagowaniu uchwał wykorzystał dekrety: *Christus Dominus*, *Apostolicam actuositatem*, *Gravissimum educationis*, konstytucje: *Lumen gentium* oraz *Sacrosanctum Concilium*, a także dokumenty posoborowe: papieża Pawła VI encyklikę *Sacerdotalis coelibatus*, motu proprio *Ecclesiae sanctae*, motu proprio *Pastorale munus*, konstytucję apostolską

³³ Tamże, s. 199–200.

³⁴ Conc. Trid., sess. XXIV, c. 1–10 de ref. matrim., w: *Dokumenty soborów powszechnych. Tekst łaciński i polski*, t. 4: (1511–1870) *Lateran V, Trydent, Watykan I*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2005, s. 715–733.

³⁵ Gręźlikowski, *Recepcja reformy*, s. 222–223.

Indulgentiarum doctrina, instrukcję Kongregacji Doktryny Wiary *Matrimonii sacramentum*, instrukcje Kongregacji dla Kościołów Wschodnich z 22 lutego 1967 roku. Przytoczone zestawienie wskazuje, że prawodawca synodalny starał się wprowadzić postanowienia soborowe w życie diecezji wrocławskiej oraz przybliżyć je duchowieństwu i wiernym tej diecezji. Statuty synodalne znamionuje zwięzłość, dyscyplina słowna w formułowaniu zapisów oraz troska o nadanie im wymiaru duszpasterskiego³⁶.

W dniu 26 kwietnia 1986 r. biskup Jan Zaręba wydał dekret zwołujący Drugi Synod Diecezji Wrocławskiej. Zgodnie z dekretem zwołującym uroczysta sesja inauguracyjna odbyła się w katedrze wrocławskiej 4 maja 1986 roku. Obrady synodalne przebiegały w trakcie siedmiu sesji roboczych. Po odbyciu sesji roboczych, na których uzupełniono, przygotowane przez komisje synodalne, schematy statutów oraz załączniki, należało podczas uroczystej sesji zakończyć synod. Nagła śmierć ordynariusza diecezji Jana Zaręby 22 listopada 1986 r. spowodowała *ipso facto* zawieszenie synodu na kilka lat. Dopiero drugi jego następca na wrocławskiej stolicy biskupiej biskup Bronisław Dembowski, ustanowił w 1993 r. nową komisję i polecił jej zaktualizować przygotowane w 1986 r. projekty uchwał synodalnych. Po dokonaniu przez komisję niezbędnych modyfikacji tychże projektów biskup Dembowski promulgował uchwały Drugiego Synodu Diecezji Wrocławskiej 4 kwietnia 1994 r., wyznaczając termin ich wejścia w życie na dzień 1 września tego roku³⁷.

Drugi Synod Diecezji Wrocławskiej należy do tych synodów diecezjalnych, które odbyły się w Polsce po wejściu w życie nowego Kodeksu prawa kanonicznego. Celem tego synodu było przeszczepienie na grunt diecezji wrocławskiej nauki Soboru Watykańskiego II oraz norm Kodeksu prawa kanonicznego. Prace synodu trwały od maja do października 1986 r. (siedem sesji roboczych), a poprzedził je okres przygotowań rozpoczęty 8 grudnia 1977 r. (powołanie dwunastoosobowej komisji synodalnej). Punktem wyjścia dla prac synodalnych były przygotowane przez komisje problemowe schematy wstępne, stanowiące projekt przyszłych statutów synodalnych.

W schematach statutów synodalnych najczęściej powoływano się na nowy Kodeks prawa kanonicznego (ponad pięćdziesiąt razy). Obok Kodeksu chętnie odwoływano się do uchwał Soboru Watykańskiego II.

³⁶ J. Borucki, *Przygotowania, przebieg i uchwały synodu diecezji wrocławskiej z 1967 roku*, StWł, 11(2009), s. 261–269.

³⁷ Tenże, *Recepcja*, s. 67–69.

Szczególnie często do Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* (jedenaście razy), Dekretu o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem* (osiem razy), Dekretu o posłudze i życiu prezbiterów *Presbyterorum ordinis* (osiem razy), Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* (siedem razy). Pojawiły się także odniesienia do innych dokumentów soborowych. W wielu przypadkach były to dosłowne cytaty z tychże dokumentów. Redaktorzy schematów nawiązali również do adhortacji Jana Pawła II: *Catechesi tradendae*, *Reconciliatio et paenitentia*, *Familiaris consortio*, encykliki Pawła VI *Humanae vitae*, konstytucji apostolskiej *Indulgentiarum doctrina* oraz *Paenitemini*, Ogólnego wprowadzenia do Mszału rzymskiego, Ogólnego wprowadzenia do Liturgii godzin, wprowadzeń do obrzędów: chrztu dzieci, bierzmowania, pokuty, sakramentu chorych, oraz postanowień Konferencji Episkopatu Polski.

Porównanie schematów wstępnych rozpatrywanych na sesjach roboczych w 1986 r. z uchwałami synodalnymi promulgowanymi przez biskupa Bronisława Dembowskiego w 1994 r. pozwala stwierdzić, że przygotowane przez komisje robocze schematy wstępne w zdecydowanej większości stały się uchwałami synodalnymi³⁸.

4. Problematyka statutów synodalnych

Treść statutów synodalnych diecezji wrocławskiej stanowią liczne przepisy prawne i pouczenia duszpasterskie. Synody przedtrydenckie ograniczały się zazwyczaj do spraw związanych ze sprawowaniem sakramentów oraz dyscypliną w szeregach duchowieństwa. Synody potrydenckie swoją problematyką obejmowały bardzo szeroki zakres spraw należących do różnych dziedzin życia kościelnego. Uwzględniając aktualne potrzeby diecezji, prawodawca synodalny miał na uwadze zarówno wzrost poziomu życia duchowieństwa oraz jego działalności duszpasterskiej, jak również życia religijnego wiernych. Trzecia grupa synodów to synody odbyte po Soborze Watykańskim II. Prawodawca diecezjalny starał się w statutach synodów uregulować całość życia diecezji.

4.1. Problematyka synodów przedtrydenckich

Prawodawca najstarszych z zachowanych statutów diecezji wrocławskiej z 1402 r. odniósł się do życia i posługi kapłanów, powołując się na uregulowania zawarte w dekretach papieża Innocentego III oraz

³⁸ Borucki, *Recepcja*, s. 288–290.

na konstytucje synodalne nieokreślonego synodu prowincjalnego jak i diecezjalnego³⁹.

Na synodzie diecezjalnym z 1418 r. Stanisław z Komorzniak, archidiacon i kanonik Kościoła włocławskiego, przedstawił najpierw smutny obraz moralności duchowieństwa diecezji. Następnie prawodawca synodalny przedstawił przepisy dotyczące zachowania duchowieństwa, nad którymi mieli czuwać proboszczowie parafii⁴⁰.

Prawodawca synodu diecezjalnego z 1427 r. zajął się głównie przepisami dotyczącymi spraw liturgicznych⁴¹.

Na synodzie diecezjalnym z 1477 r., podobnie jak na poprzednim, zajęto się przepisami liturgicznymi, w szczególności dotyczącymi sprawowania sakramentów. Autor uchwał synodalnych nawiązał do postanowień synodów prowincjalnych, nie podając jednak jakich⁴².

Synod diecezjalny z 1487 r. zajął się karnością duchowieństwa oraz troską o majątek kościelny. Autor statutów synodalnych w normach prawa diecezjalnego nawiązał do uchwał odbytego dwa lata wcześniej synodu prowincjalnego piotrkowskiego⁴³.

Prawodawca synodu diecezjalnego 1516 r., podobnie jak jego poprzednicy, zajął się głównie dyscypliną w szeregach duchowieństwa oraz właściwym zarządzeniem beneficjiami parafialnymi⁴⁴.

Ostatni z synodów przedtrydenckich odbył się w 1539 roku. Z zachowanych szczątkowych akt synodu trudno ustalić, jaka była główna tematyka uchwał synodalnych⁴⁵.

4.2. Problematyka synodów potrydenckich

Treść potrydenckich reformistycznych synodów włocławskich stanowią liczne przepisy prawne, administracyjne i dyscyplinarne oraz pouczenia duszpasterskie. Swoją problematyką obejmują szeroki zakres spraw należących do różnych dziedzin życia kościelnego. Uwzględniając aktualne potrzeby diecezji, prawodawcy synodalni mieli na uwadze zarówno wzrost poziomu życia duchowieństwa oraz jego działalności

³⁹ Chodyński, *Statuta*, s. 1–9.

⁴⁰ Tamże, s. 9–13.

⁴¹ Tamże, s. 13–15.

⁴² Tamże, s. 15–21.

⁴³ Tamże, s. 21–27.

⁴⁴ Tamże, s. 27–36.

⁴⁵ Tamże, s. 36–37.

duszpasterskiej, jak również życia religijnego wiernych. Dokładniejsza analiza treści statutów synodalnych upoważnia do wyodrębnienia kilku grup tematycznych: obrona wiary katolickiej, nauczanie prawd wiary, sprawowanie i przyjmowanie sakramentów, inne formy kultu Bożego oraz miejsca i czasy święte, beneficja i obowiązki beneficjentów, urzędy diecezjalne, karność kapłańska, kapituły, seminarium diecezjalne, życie zakonne, dobra doczesne Kościoła, sprawy sądowe i rozporządzenia administracyjne. Redakcja statutów synodalnych dokonywana przez poszczególnych ustawodawców, odznaczająca się przytaczaniem istotnych dekretów trydenckich w celu dostosowania ich do potrzeb diecezji, jak też duża samodzielność w przeróbkach i modyfikacjach źródeł, dostosowanie ich do warunków lokalnych, a także do praktycznego użytku duchowieństwa, miała na celu dostarczenie praktycznego, czasami krótkiego, kompendium dla duchowieństwa parafialnego, zwłaszcza dla proboszczów⁴⁶.

4.3. Problematyka synodów po Soborze Watykańskim II

Uchwały synodu diecezjalnego z 1967 r., składające się z 271 statutów synodalnych i 16 załączników, stały się zbiorem prawa diecezjalnego obowiązującym od 1 stycznia 1968 roku. Został on opublikowany drukiem w organie oficjalnym diecezji – „Kronika Diecezji Włocławskiej”. Statuty synodalne obejmują pięć rozdziałów: *Lud Boży* (statuty 6–125), *Duszpasterstwo sakramentalne* (statuty 126–198), *Kult Boży* (statuty 199–218), *Nauczanie kościelne* (statuty 242–251), *Kościelne dobra doczesne* (statuty 257–271), podzielonych na artykuły. Na wstępie znalazły się przepisy ogólne, w których zamieszczono pięć statutów formalnych. Wydaje się, że uchwały Synodu Diecezji Włocławskiej z 1967 r. odpowiadały w pełni wymogom, oczekiwaniom i wyzwaniom duszpasterskim okresu po Soborze Watykańskim II, gdyż znamionuje je mocne osadzenie na nauce tego soboru. Prawodawca synodalny starał się wprowadzić postanowienia soborowe w życie diecezji włocławskiej oraz przybliżyć je duchowieństwu i wiernym tej diecezji. Statuty synodalne znamionuje zwięzłość, dyscyplina słowna w formułowaniu zapisów oraz troska o nadanie im wymiaru duszpasterskiego⁴⁷.

Uchwały Drugiego Synodu Diecezji Włocławskiej, które weszły w życie 1 września 1994 r., zawierają 517 statutów podzielonych na jedenaście rozdziałów: *Przepowiadanie słowa Bożego* (statuty 5–24); *Katechizacja* (sta-

⁴⁶ Gręźlikowski, *Recepcja reformy*, s. 235, 448.

⁴⁷ Borucki, *Przygotowania, przebieg i uchwały*, s. 261–269.

tuty 25–98); *Środki społecznego przekazu* (statuty 99–105); *Eucharystia. Inne formy kultu Bożego. Miejsca święte* (statuty 106–231); *Życie sakramentalne* (statuty 232–275); *Kapłan w społeczności wiernych* (statuty 276–334); *Institute życia konsekrowanego* (statuty 335–364); *Małżeństwo i rodzina* (statuty 365–395); *Posłannictwo charytatywne* (statuty 396–437); *Apostolstwo świeckich* (statuty 438–466); *Dobra doczesna Kościoła* (statuty 467–517) oraz 21 aneksów. Na wstępie znalazły się normy ogólne, w których zamieszczono cztery statuty formalne. Nowa kodyfikacja miała zastąpić statuty Synodu Diecezji Włocławskiej z 1967 r., które po wejściu w życie nowego Kodeksu prawa kanonicznego w znacznej części się zdezaktualizowały i wymagały uzupełnienia czy nawet zmiany. Statuty Drugiego Synodu Diecezji Włocławskiej zostały opracowane w duchu duszpasterskim, w ich przygotowaniu sięgnięto przede wszystkim do Kodeksu z 1983 roku. Widać przy tym staranie prawodawcy synodalnego, aby nie było to powtarzanie kanonów Kodeksu, lecz ich uszczegółowienie, uzupełnienie i objaśnienie. Sięgnięto także do innych źródeł, przede wszystkim Soboru Watykańskiego II, dokumentów Stolicy Apostolskiej, postanowień Konferencji Episkopatu Polski oraz wcześniejszych aktów normatywnych⁴⁸.

* * *

Instytucja Synodu Diecezjalnego od wieków kształtowała prawodawstwo i duszpasterstwo Kościołów partykularnych, dostosowując prawo wydane przez prawodawcę wyższego do lokalnych potrzeb.

1) W liczącej dziewięćset lat historii diecezji włocławskiej odbyły się 53 synody. Należy jednak dodać, że jest to liczba zachowanych uchwał a czasami częściowych akt wskazujących na odbycie synodu diecezjalnego lub częściowego. Nie można więc z pewnością stwierdzić, że w diecezji włocławskiej nie było więcej synodów.

2) Synody diecezji włocławskiej można podzielić na trzy grupy. Pierwsza to synody najstarsze odbyte przed Soborem Trydenckim. Prawodawcy, wydając uchwały na tych synodach, odnosili się ogólnie do przepisów wydawanych przez Stolicę Apostolską, uchwał synodów prowincjalnych lub powoływali się na uchwały wcześniejszych synodów diecezjalnych. Brak w uchwałach synodalnych wyraźnych odniesień do prawodawcy wyższego.

3) Dla dziejów diecezji włocławskiej niezwykle ważne były synody potrydenckie, odbywane dla całej diecezji lub jako częściowe głównie

⁴⁸ Zob. *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej. Statuty*, Włocławek 1994.

dla archidiaconatu pomorskiego obejmującego największą część diecezji. Prawodawcy synodalni w swoich uchwałach odwoływali się przede wszystkim do postanowień Soboru Trydenckiego, często cytując je dosłownie. Kolejną grupą źródeł używanych do tworzenia prawa synodalnego były dokumenty papieskie i wreszcie uchwały synodów metropolii gnieźnieńskiej. Tak przygotowane uchwały synodów diecezjalnych były w praktyce recepcją przepisów *Tridentinum* dostosowaną do warunków diecezji wrocławskiej (wówczas kujawskiej i pomorskiej).

4) Po 1641 r., kiedy zaprzestano odbywania synodów w diecezji wrocławskiej, biskupi zarządzali diecezją w oparciu o powszechne prawo Kościoła, uchwały dawniejszych synodów prowincjalnych i diecezjalnych oraz prawo zwyczajowe. Brak synodów w tym okresie wyrównywany był przez zebrania generalne kapituły katedralnej, na które biskupi sami przybywali lub wysyłali członkom kapituły do rozważania tzw. punkty zawierające najważniejsze potrzeby katedry, seminarium, a nawet diecezji. Na ich temat kapituła debatowała, a następnie udzielała odpowiedzi na piśmie⁴⁹.

5) Trzecia grupa to dwa synody diecezjalne, które odbyły się po zakończeniu Soboru Watykańskiego II. Synody te naszą nazwę Synodów Diecezji Wrocławskiej, gdyż nazwa Diecezja Włocławska funkcjonuje od 1925 roku. Uchwały tych synodów bazują na dokumentach Soboru Watykańskiego II, dokumentach Stolicy Apostolskiej wydanych po Soborze oraz (w przypadku Drugiego Synodu Diecezji Wrocławskiej) na Kodeksie prawa kanonicznego z 1983 r.

6) Zgromadzenia synodalne miały charakter jurydyczno-duszpasterski. Uchwały synodalne z jednej strony stawiały się kodyfikacją prawa diecezjalnego, tak niezbędnego do prawidłowego funkcjonowania diecezji, z drugiej zaś zgromadzenia synodalne stanowiły określoną formę spotkań i współpracy biskupa z prezbiterium diecezji, a po Soborze Watykańskim II również z wiernymi diecezji.

SYNODS IN THE 900-YEAR HISTORY OF THE WŁOCŁAWEK DIOCESE

Keywords: Włocławek diocese, diocesan synod, synodality.

Abstract: The convening by Pope Francis of the next, already 16th Ordinary General Assembly of the Synod of Bishops, this time devoted to the issue

⁴⁹ Borucki, *Recepcja*, s. 61–62.

of synodality, became an occasion to reflect on synodality in the Church in its various dimensions. The institution of various types of synods (ecumenical, plenary, provincial, diocesan) undoubtedly belongs to synodality. For centuries, diocesan synods have been a place where, on the one hand, by passed resolutions, diocesan law was codified, often adapting the provisions of universal or metropolitan law to the needs of a given diocese, and on the other hand, synodal assemblies were a form of meetings and cooperation between the bishop and priests. In the nine-century history of the Włocławek diocese, 53 diocesan synods have been documented that fit in with the syndicity of the Church. For centuries, synodal legislation shaped the forms of pastoral ministry and the religious life of the faithful in the diocese of Włocławek.

BIBLIOGRAFIA

- Conc. Trid., sess. XXIV, c. 1–10 de ref. matrim., w: *Dokumenty soborów powszechnych. Tekst łaciński i polski*, t. 4: (1511–1870) Lateran V, Trydent, Watykan I, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2005, s. 715–733.
- Paweł VI, *Litterae apostolicae motu proprio datae Apostolica sollicitudo quibus Synodus Episcoporum pro universa Ecclesia constituitur*, 15 IX 1965, AAS, 57(1965), s. 775–780.
- Franciszek, pap., Konstytucja apostolska *Episcopalis communio*, 15 IX 2018, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/apost_constitutions/documents/papa-francesco_costituzione-ap_20180915_episcopalis-communio.html [24.02.2021].
- Chodyński Z., *Statuta synodalia dioecesis Wladislaviensis et Pomeraniae*, Varsaviae 1890.
- Drugi Synod Diecezji Włocławskiej. Statuty*, Włocławek 1994.
- Borucki J., *Przygotowania, przebieg i uchwały synodu diecezji włocławskiej z 1967 roku*, StWł, 11(2009), s. 255–270.
- Borucki J., *Recepcja kościelnego prawa powszechnego w ustawodawstwie i działalności duszpasterskiej diecezji włocławskiej po Soborze Watykańskim II*, Włocławek 2012.
- Borucki J., *Znaczenie synodu diecezjalnego w życiu diecezji, Refleksje pastoralno-kanoniczne*, HD, 75(2005), nr 2, s. 61–75.
- Borucki J., *Życie i karność kapłanów w świetle uchwał synodów diecezji włocławskiej*, w: *Sprawiedliwość, pokój i radość, Księga pamiątkowa ku czci Jego Ekscelencji Księdza Biskupa dr. Wiesława Alojzego Meringa z okazji 65. rocznicy urodzin*, red. A. Niemira, K. Rulka, J. Szymański, Włocławek 2010, s. 167–180.
- Górecki E., *Jan Paweł II a Synod Biskupów w latach 1978–2003*, w: *Synodalność Kościoła w nauczaniu i działalności Jana Pawła II. Materiały ogólnopolskiej sesji naukowej zorganizowanej 23 października 2003 r. w Lublinie*, red. S. Tymosz, Lublin 2004, s. 15–34.
- Jougan A., *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Warszawa 1992.

- Gręźlikowski J., *Recepcja reformy trydenckiej w diecezji włocławskiej w świetle ustawodawstwa synodalnego*, Włocławek 2000.
- Krukowski J., *Recepcja doktryny Vaticanum II w prawie konkordatowym*, w: *Recepcja Vaticanum II w prawie kanonicznym*, red. S. Tymosz, Lublin 2005, s. 41–60.
- Krukowski J., *Recepcja Soboru Watykańskiego II a struktury kościelne w Polsce*, w: *Kościół i prawo*, t. 7, red. J. Krukowski, F. Lempa, Lublin 1990, s. 169–181.
- Krzywda J., *Zasada kolegialności a zasada synodalności w Kościele*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich”, 32(2022), nr 35, s. 91–103.
- Librowski S., *Synody diecezji włocławskiej*, KDWł, 50(1967), s. 82–94.
- Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Sensus fidei w życiu Kościoła*, Kraków 2015.
- Rozkrut T., *Instytucja Synodu Biskupów w Kościele posoborowym*, Tarnów 2010.
- Rozkrut T., *Synod diecezjalny w historii i życiu Kościoła*, „Tarnowskie Studia Teologiczne”, 16(1998), s. 101–118.
- Rozkrut T., *Znaczenie Synodu Biskupów dla współczesnego Kościoła*, „Roczniki Nauk Prawnych”, 21(2011), nr 1, s. 227–243.
- Sitarz M., *Synod. I. W Kościele rzymskokatolickim*, w: EK, t. 18, Lublin 2013.
- Vademecum Synodu o synodalności* [tekst polski], <https://www.ekai.pl/dokumenty/vademecum-synodu-o-synodalnosci/> [27.09.2021].
- Wójcik W., *Synod diecezjalny w nowym Kodeksie prawa kanonicznego*, PrKan, 29(1986), nr 1–2, s. 93–131.
- Wroczeński J., *Rola i zadania prezbiterium w życiu Kościoła partykularnego*, Warszawa 1998.